

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Палеолітичні стоянки Поділля як комплексні пам'ятки природи і суспільства та їхня охорона» здобувача ступеня доктора філософії з галузі знань 10 «Природничі науки» за спеціальністю 103 «Науки про Землю» Шевцової Анастасії Андріївни

1. Актуальність теми дисертації

Палеолітичні стоянки містять низку даних щодо давньої природи і суспільств, аналіз яких дає підстави вважати їхнє дослідження надзвичайно важливим та актуальним напрямом сучасних наукових досліджень. Комплексні дослідження палеолітичних стоянок дають змогу отримати не лише археологічну, а й цінну природничу (палеогеографічну, стратиграфічну, геохронологічну, палеонтологічну тощо) наукову інформацію. До такої інформації передусім належать предметні палеогеографічні висновки стосовно процесів накопичення відкладів, кліматичних змін, рельєфотвірних процесів, розвитку рослинного і тваринного світу впродовж четвертинного періоду, а також інформація про появу, еволюцію та спосіб життя давньої людини.

Природничий аспект є надзвичайно важливим у дослідженні палеолітичних стоянок, оскільки на території Поділля ці об'єкти здебільшого пов'язані з лесово-грунтовими товщами, які містять важливу інформацію про зміни клімату і палеогеографічні події минулого, у тім числі про материкові зледеніння та міжльодовиків'я, що є важливим для проведення палеогеографічних реконструкцій. Палеолітичні стоянки Поділля є унікальними щодо повноти представлення стратиграфії розрізів лесово-грунтових товщ, що робить їх важливими об'єктами наукових досліджень не тільки в Україні, але й у Європі. У розрізах також фіксуються сліди розвитку делювіально-соліфлюкційних та палеокріогенних процесів, які є свідченнями давніх кліматичних змін і важливими для аналізу тенденцій змін сучасного клімату.

Палеолітичні стоянки як об'єкти природної та культурної спадщини є вразливими до руйнівного впливу природних та антропогенних процесів і потребують охорони. Покращення стану збереження палеолітичних стоянок є важливим елементом у запобіганні втрати цінної наукової інформації про минуле людства та природи. Отож, проблеми, пов'язані зі збереженням та охороною цих пам'яток, є надзвичайно актуальними, у тім числі для палеолітичних стоянок Поділля. Не зважаючи на те, що деякі з них включені в Державний реєстр нерухомих пам'яток України, їхня охорона здійснюється неналежним чином і вимагає розробки та реалізації низки заходів, спрямованих на її покращення. Палеолітичні стоянки як цінні природні та суспільні наукові об'єкти можуть бути включені до геотуристичних та краєзнавчих маршрутів і сприяти туристичному розвитку регіону, що є актуальним в умовах викликів сьогодення.

Таким чином, наведені вище аргументи засвідчують, що вивчення й охорона палеолітичних стоянок Поділля мають велике природниче, історико-культурне та соціальне значення та є актуальним напрямом сучасних наукових досліджень.

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 58/11 від 28 листопада 2018 року.

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри

Дисертаційна робота пов'язана з дослідженнями в рамках реалізації проєкту “Розвиток палеокріогенних процесів у плейстоценовій лесово-грунтовій серії України: інженерно-геологічний, ґрунтовий, кліматичний, природоохоронний аспекти” (реєстраційний номер 2020.02/0165, номер державної реєстрації 0120U105020), який виконувався у 2020–2023 роках за підтримки Національного фонду досліджень України.

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів

Дисертаційна робота є самостійно виконаним дослідженням, у якому викладено авторський підхід до вивчення палеолітичних стоянок як комплексних пам'яток природи та суспільства, а також заходів з організації їхньої охорони. Проаналізовано значний об'єм літературних матеріалів, наукових праць та Законодавство України для детальної характеристики палеолітичних стоянок. Здобувачем проведено польові дослідження і спостереження на територіях палеолітичних стоянок Тернопільської та Буглівської груп на Поділлі. Із застосуванням ГІС створено низку тематичних карт та на їхній основі здійснено морфометричний аналіз рельєфу околиць палеолітичних стоянок на Поділлі, що відображено в дисертаційній роботі та опублікованих наукових працях здобувача. Автором підготовлено охоронні документи для включення шести палеолітичних стоянок Поділля до Державного реєстру нерухомих пам'яток України з метою ініціювання організації заходів для їхньої охорони. Результати польових і камеральних досліджень, що наведені у дисертації та опубліковані у наукових статтях, належать автору і є його власним науковим надбанням.

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором вирішень, висновків, рекомендацій

Результати дослідження є науково обґрунтованими та достовірними. Автором підготовлено охоронні документи для включення шести палеолітичних стоянок Тернопільської та Буглівської груп на Поділлі до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Документи подані здобувачем до Тернопільського обласного центру охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини, а також до Департаменту культури та туризму Тернопільської обласної військової адміністрації для подальшого опрацювання у Міністерстві культури та інформаційної політики України, що підтверджено довідками з відповідних установ.

Результати досліджень апробовані на міжнародних науково-практичних конференціях і опубліковані в рецензованих фахових виданнях.

5. Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру

У дисертації вперше:

– проведено комплексне дослідження палеолітичних стоянок Подільського регіону як пам'яток природи та суспільства;

– із застосуванням технологій ГІС побудовано низку морфометричних карт, на основі яких проаналізовано особливості рельєфу околиць палеолітичних стоянок Тернопільської та Буглівської груп на Поділлі;

– підготовлено охоронні документи для палеолітичних стоянок Ігровиця I, Ванжулів I (Замчисько), Ванжулів VIII (кар'єр);

удосконалено:

– охоронну документацію для палеолітичних пам'яток Великий Глибочок I, Пронятин I, Буглів V, на підставі якої оновлено дані в Державному реєстрі;

– алгоритм заходів, спрямованих на організацію належного збереження та охорони палеолітичних стоянок;

– теоретико-методологічні засади дослідження палеолітичних стоянок як комплексних пам'яток природи та суспільства;

набули подальшого розвитку:

– інтерпретація розрізів лесово-грунтових товщ та геоморфологічних процесів, що мають значний вплив на збереження культурних шарів палеолітичних стоянок;

– принципи та підходи до організації охорони природної та культурної спадщини.

6. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації

6.1. Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Шевцова А. Юридичні аспекти охорони палеолітичних стоянок в Україні. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр.* 2019. Вип. 53. С. 315–321.

2. Шевцова А., Томенюк О. Морфометричний аналіз рельєфу району Буглівських палеолітичних стоянок на Поділлі та перспективи їхньої охорони. *Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій.* 2020. Вип. 1(11). С. 250–266. (Особистий внесок здобувача: аналіз літературних джерел та підготовка картографічних матеріалів для морфометричного аналізу рельєфу околиць палеолітичних стоянок Буглівської групи, аналіз стану збереження та охорони пам'яток Буглівської групи та розробка паспорту палеолітичної стоянки Ванжулів I).

3. Шевцова А. Морфометричний аналіз рельєфу околиць палеолітичної стоянки Ігровиця I на Поділлі та перспективи її охорони. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр.* 2020. Вип. 54. С. 150–164.

6.2. Публікації у наукових періодичних виданнях, що індексуються у наукометричних базах Scopus та/або Web of Science Core Collection:

4. Shevtsova A., Tomeniuk O. Using GIS in geoarchaeology of Podillya (Ukraine). *Матеріали Міжнародної наукової конференції молодих вчених*

“Geoterrace 2020”. Львів, 2020. GeoTerrace-2020-056 (Scopus). (Особистий внесок здобувача: аналіз літературних джерел та підготовка картографічних матеріалів для морфометричного аналізу рельєфу околиць палеолітичної стоянки Ігровиця I, аналіз ключових особливостей використання програмного забезпечення ArcGIS для характеристики рельєфу околиць палеолітичних стоянок).

7. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо

1. Шевцова А. Головні особливості, проблеми та світовий досвід охорони палеолітичних пам'яток. *Реалії, проблеми та перспективи розвитку географії в Україні: ХІХ-а студентська наукова конференція* (Львів, 16 травня 2018 р.). Форма участі: очна, усна доповідь.

2. Шевцова А., Томенюк О. Морфометричний аналіз рельєфу району Буглівських палеолітичних стоянок на Поділлі та перспективи їхньої охорони. *“Сучасний стан і перспективи розвитку геоморфології і палеогеографії в Україні”*: Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція до 70-річчя кафедри геоморфології і палеогеографії (Львів, 26–27 листопада 2020 р.). Форма участі: дистанційна, усна доповідь.

3. Shevtsova A., Tomeniuk O. Using GIS in geoarchaeology of Podillya (Ukraine). *Міжнародна наукова конференція молодих вчених “Geoterrace 2020”* (Львів, 7–9 грудня 2020 р.). Форма участі: дистанційна, усна доповідь.

4. Шевцова А. Світовий досвід охорони палеолітичних пам'яток. *XVII Міжнародна наукова конференція “Археологія заходу України”* (Львів, 19–20 травня 2021 р.). Форма участі: дистанційна, усна доповідь.

5. Shevtsova A. Palaeolithic sites of Podillya (Ukraine) as complex monuments of nature and society and main aspects of their protection. *Building connections for global geoconservation. X International ProGEO Symposium* (7–10th June, 2021, Instituto Geológico y Minero de España, Spain). Форма участі: дистанційна, усна доповідь.

6. Шевцова А. Рельєф палеолітичних поселень Буглівської групи на Поділлі. *Міжнародна наукова конференція “Культурний ландшафт як географічний феномен”* (Чернівці, 23–25 вересня 2021 р.). Форма участі: дистанційна, усна доповідь.

7. Шевцова А. Паспортизація палеолітичних стоянок Поділля як комплексних пам'яток природи та суспільства. *Звітна наукова конференція Львівського національного університету імені Івана Франка за 2021 рік* (Львів, 3–4 лютого 2022 р.). Форма участі: дистанційна, усна доповідь.

8. Наукове значення виконаного дослідження із зазначенням можливих наукових галузей та розділів програм навчальних курсів, де можуть бути застосовані отримані результати

Результати висвітлені у дисертації можуть бути використані у науково-дослідній роботі Тернопільського обласного центру охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини, а також аналогічних осередків інших областей України. Вони мають наукове та навчально-дидактичне значення і можуть бути використані при викладанні курсів палеогеографії антропогену,

геоархеології, геотуризму у закладах вищої освіти України, краєзнавчій та просвітницькій роботі.

9. Практична цінність результатів дослідження із зазначенням конкретного підприємства або галузі, де вони можуть бути застосовані

Практичне значення одержаних результатів є передусім у підготовці охоронних документів та ініціюванні процесу включення окремих палеолітичних стоянок Тернопільської та Буглівської груп на Поділлі до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Це сприятиме підвищенню ефективності й результативності організації охоронних заходів для досліджуваних стоянок, а також значному покращенню стану їхнього збереження. Велике значення одержані результати вивчення палеолітичних стоянок мають для використання їх в наукових і освітніх цілях.

10. Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення

Дисертація за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам МОН України.

Дисертацію заслухано та обговорено на фаховому семінарі кафедри геоморфології і палеогеографії географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 7 від 21 листопада 2023 року). Під час обговорення дисертації були висловлені зауваження, які доопрацьовані та враховані у представленій роботі.

Дисертаційна робота Шевцової Анастасії Андріївни “Палеолітичні стоянки Поділля як комплексні пам'ятки природи і суспільства та їхня охорона” є завершеною науковою працею у межах поставлених завдань, у якій висвітлено результати польових та камеральних досліджень, на підставі яких здійснено оцінку стану збереження та запропоновано заходи для покращення процесів організації охорони палеолітичних стоянок Поділля.

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 3 наукових статтях, опублікованих у фахових періодичних виданнях України, та 1 тезах доповіді, що індексуються у наукометричній базі Scopus, а також апробовано на 7 наукових конференціях та низці семінарів кафедри геоморфології і палеогеографії.

На основі представлених даних можна зробити такі висновки стосовно поданої дисертаційної роботи:

1. За актуальністю обраної теми, обсягом, достовірністю та рівнем апробації отриманих результатів, науковою новизною, обґрунтованістю висновків, практичною цінністю дисертаційна робота “Палеолітичні стоянки Поділля як комплексні пам'ятки природи і суспільства та їхня охорона” відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. “Про затвердження вимог до оформлення дисертації” та п. 6 “Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

2. Дисертація відповідає спеціальності 103 “Науки про Землю” (галузь знань 10 “Природничі науки”).

3. Наукові праці Шевцової А. А., опубліковані за результатами дисертаційної роботи, за кількістю та якістю відповідають пп. 8–9 “Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

4. Дисертація “Палеолітичні стоянки Поділля як комплексні пам’ятки природи і суспільства та їхня охорона” Шевцової Анастасії Андріївни рекомендується для подання до розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Головуюча на засіданні фахового семінару
д-р геогр. наук, доц., завідувач
кафедри геоморфології
і палеогеографії Львівського національного
університету імені Івана Франка

Лідія ДУБІС

5. 12. 2023 р.

Підпис доц. Лідії ДУБІС засвідчую:

Вчений секретар

Львівського національного

університету імені Івана Франка, доц.

Ольга ГРАБОВЕЦЬКА